

ОРГАНІЗАЦІЯ ПРИРОДОЗНАВЧОЇ ОСВІТИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ КІНЦЯ ХІХ СТ.

Аналіз філософської, історико-педагогічної літератури свідчить про те, що проблема розвитку природничої освіти в історії педагогічної думки розглядалася в контексті проблем формування всебічно розвиненої особистості, забезпечення її взаємозв'язку зі суспільством, а також із навколишньою природою. Починаючи від Аристотеля, який зібрав і систематизував величезний природничо-науковий матеріал своїх попередників, водночас описавши низку власних досліджень та спостережень і до нинішнього періоду розвитку природознавчої освіти. Особливим для нашого дослідження вважається період кінця ХІХ ст., коли зародився інший напрям у викладанні природознавства – біологічний, засновником якого був професор зоології Московського університету К. Рульє. На початку 60-х років з'являються підручники для школи в яких викладався матеріал біологічного напрямку у висхідному напрямку від найпростіших тварин до більш організованих.

В середині 70-х років у переліку педагогічної літератури з'явилися книги для читання в початкових класах К. Ушинського «Дитячий світ» та «Рідне слово», які він побудував на природничому матеріалі. Видатний методист і педагог у галузі початкового навчання, він виступив на захист шкільного курсу природознавства, вимагав вивчення його в школах, починаючи з початкових, оскільки воно розвиває логічне мислення, привчає до спостережливості і наочно показує зв'язок теорії з практикою. В цей же період у парафіяльній школі давалися основні відомості із землеробства, садівництва, а також викладалось природознавство. У жіночих школах вивчалось молочне господарство, шиття, домашнє господарство (городництво, птахівництво, кулінарія).

У рекомендаціях, які видавалися для вчителів, наводились приклади для вправління дітей у розмові про свійські тварини. У передмові до підручників географії та в кінці книги були представлені методичні вказівки щодо способів передачі дітям даного курсу, в яких наголошується на свідоме засвоєння матеріалу, на правильну постановку питань, на здійснення індивідуального підходу до дітей. На допомогу вчителям Ф. Лівановим видана хрестоматія, в якій підібрано цікавий матеріал про небо, землю, зірки, зміни, що відбуваються в різні пори року тощо. Всі явища, що описуються в посібнику, причинно обумовлені.

Значний внесок у розвитку природничої науки вніс О. Герд. Праці відомого вченого методиста-природодослідника з'явилися наприкінці ХІХ ст. О. Герд піддав критиці існуючий на той час напрям (систематичний) у викладанні природознавства і висунув низку нових положень у цій галузі, запропонував перебудувати весь курс природознавчих наук на еволюційно-біологічній основі, враховуючи при цьому зв'язок організмів з навколишнім середовищем, виступав проти викладання предмету з урахуванням лише зовнішніх ознак об'єктів природи. Цінним орієнтиром

в організації навчання природознавства для вчителів була його книга «Предметні уроки». О. Герд своїми роботами покладає початок науковій методиці викладання природознавства. Він доповнює систему природничо-наукових знань і вперше науково обґрунтовує її. При побудові шкільного курсу природознавства О. Герд пропонує такий розподіл предметів у навчальному плані школи: неорганічний світ; рослинний світ; тваринний світ; людина; історія землі. Цікаво, що уже упершому класі пропонував ввести короткий курс про будову і життя людського тіла. Заслуговує на увагу також створений науковцем предмет «Нежива природа» в якому об'єднані відомості про землю, повітря і воду та підручник для початкових класів під назвою «Мир божий». Матеріал у підручнику поданий у цікавій і доступній формі.

О. Герд наголошував на тому, що природу потрібно не описувати, а пояснювати: тварини і рослини потрібно розглядати безпосередньо у природному середовищі, зосереджуючи увагу учнів на взаємозв'язки між його елементами. Тому у своїх працях пропонував використовувати такі методи викладання, які б розвивали самостійність мислення, спостережливість, пізнавальний інтерес, а із форм надавати перевагу екскурсіям, практичним роботам з вивчення об'єктів природи. Він пише: «Кожна дитина повинна старанно прослідкувати увесь розвиток рослини з моменту її проростання до самої смерті» [1, с.19].

У 60-х роках спостерігається прояв інтересу до шкільного природознавства. Проте, правлячі кола Росії уже в 70-х роках XIX ст. всіх, хто займався природознавством звинувачували у вільнодумстві і атеїзмі. Такі переслідування привели до того, що у 1871 році предмет «Природознавство» було виключено з переліку обов'язкових предметів гімназії.

Таким чином, ретроспективний аналіз літературних джерел свідчить, що педагоги-природодослідники постійно вели боротьбу за впровадження природознавства як окремого предмета в практику роботи школи. Вони вважали, що даний предмет сприяє розвитку в дітей логічного мислення, спостережливості, вчить зіставляти, порівнювати, робити узагальнення, висновки тощо. Методистами складались і видавались програми, підручники та методичні посібники для початкової і вищої школи, для середніх навчальних закладів, які готували вчителів. Значна увага приділялась розробці типів уроків з природознавства та методиці їх проведення, дотриманню основних принципів навчання природознавству. Проте під тиском правлячих сил вперіод царської Росії предмет «Природознавство» періодично виводилось зі складу шкільних предметів.

Список використаних джерел

1. Герд А. Я. Избранные педагогические труды. /А. Я. Герд – М.: АПН РСФСР, 1953. – 206с.

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>